

ירושלים מהסיפורים

פולקלור ירושלמי, מתוך הספר "מאגתיים סיפורים ירושלמיים"

זה שהירושלמים הם עם מיוחד במינו – כולם יודעים. זה שיש להם שפה משלהם – גם זה ידוע לכולנו. ספר שראה אור לפני כשנתיים מלמד שלירושלמים יש גם פולקלור שלם, הכולל סיפורים,

אגדות וגיבורים עממיים, שגם מי שלא ירושלמי ישמח להכיר אותם ולהתאהב בהם.

שמו של הספר, "מאגתיים סיפורים ירושלמיים" (צבעונים – הוצאה לאור), כבר מעיד על אופיו הירושלמי, דרך השימוש במילה מאגתיים בהגייה הירושלמית הייחודית, שמארכה את תחילת המילה. כותב הספר הוא יהודה עצבה, ירושלמי מלידה, שעוסק למחייתו בסיפור סיפורים ולומד להנאתו פולקלור יהודי וארץ-ישראלי.

את הספר הוא ביסס על "מועדון מספרי הסיפורים הירושלמי", שנוסד בשנת 2001. הסיפורים בספר מובאים בדיוק כפי שסופרו מפִּי ארבעים המספרים שבמועדון, וכך הם מצליחים לשקף את כל גוני האוֹכֵּל לוסיה שמרכיבים את העם הירושלמי, ובעצם את כולנו – אשכנזים וספרדים, דתיים וחילוניים, נשים וגברים. רובם המכריע של המספרים נולדו בירושלים, ומי שלא – הגיע אליה בגיל צעיר וסירב לעזוב.

הנוסטלגיה היא אורחת של כבוד בספר הזה, וניפרת היטב בכל דף ודף. גם התמונות מעלות ניחוחות (ריחות) של פעם, עם דלי ממתכת, פתילייה (פרימוס), חלבן על חמורו, סיר פלא, גיגית ששימשה גם לכביסה וגם כאמבטיה, ועוד. על הפתילייה כותב יהודה עצבה:

"הפרימוס היה סם החיים שלנו. כששמענו את הרעש שלו, ידענו שיום חדש הפציע. אמא בישלה בפרימוס, מים לקפה הרתחנו בו, את המים לרחצה חיממנו בפרימוס, והפרימוס היה חיוני גם ביום הפביסה. הפרימוס דלק כל היום, ורעש הלהבה הלוחשת שלו נתן חיים לבית. כשאמא כיבתה אותו, שמענו פסס-פסס-פסס וידענו ששקעה השמש והגיע הזמן ללכת לישון".

גם קיבוץ הגלויות הוא נושא שעולה מסיפורים רבים. בכל שפה, למשל, היה פתיח קבוע של סיפור:

ביידיש: "אזוי איז געווען אמיישע"; בספרדית: "ארה אומה וויס"; בערבית כאן יא מכאן, פי עג'יב אל זמאן", ובפרסית: "יקי בוד, יקי נבוד, כיירס כודה, השקי נבוד".

עצבה מוסיף וכותב על כך: "כולנו דיברנו יידיש, עברית, לדינו וערבית. כשבִּלְגוּלֵעַ (בעל צגלה) רצה לשבח את הפִּרְדוֹת שלו, היה אומר: וואלה, יש לי צווי פרעדלאך, בטלאו אטלע זי צווי פייגאלאך (יש לי שתי פרדות שעולות את העלייה כמו שתי ציפורים)".

נושא אהוב אחר שעליו מרבים לספר הוא משחקי הילדים, שהיו מלאי דמיון, כי חוץ מדמיון לא היה דבר; צעצור

עים היו מותרות שרק העשירים יכלו להרשות לעצמם. גם סביב האוכל יש סיפורים רבים, למרות דלותו ולמרות העובדה שהתבסס בעיקר על לחם עם ריבה או שמן. ובכלל, הארטיק היה חתיכות קרח קטנות, שהילדים אספו בעת חלוקת הקרח השבועית; הבתים היו קטנים וצפופים; על מים זורמים וחשמל אפשר היה רק לחלום; ולמרות כל זאת, המספרים מדברים על הימים ההם, ירושלים שלפני קום המדינה ומיד אחרי הקמתה, בגעגועים גדולים ובאהבה רבה. הם מתארים לא את ירושלים של ספרי ההיסטוריה, אלא את ירושלים של יום-יום. יום חג ויום חול. רבים מהסיפורים היו יכולים להיות מסופרים גם על מקומות אחרים בארץ. לפניכם כמה דוגמאות מהספר.

אבנים עם לב אדם

בזמן המנדט הבריטי היו תקריות רבות ליד הכותל. חל איסור לתקוע בשופר בתשעה באב, והמוסלמים התנפלו לנו מדי פעם בפעם. אז פנה מושל ירושלים, ג'ורג' סטורם הבריטי, לרב קוק ואמר לו: ידידי היקר, למה לכם להתעקש על קיר האבן הישן הזה? אני אבנה לך קיר נפלא של אבנים ירושלמיות גדולות ויפות. ענה לו הרב קוק: יש אנשים עם לב של אבן, יש אבנים עם לב אדם.

לאה לור

נקודת ציון ירושלמית

קבעתי פגישה עם איזה יהודי במרכז כלל.

שאל אותי: איפה זה מרכז כלל?

אמרתי לו: מול הדווידקה.

אחרי זמן מה אני נפגש אתו ועם כמה חברה תל-אביבים, אומר לי: ואללה, אני לא מבין את הירושלמים. אני קובע פגישה במרכז כלל, אז כדי לדעת איפה מרכז כלל, שזה בניין בן שלוש-עשרה קומות, שולחים אותי לצינור של חצי מטר שנמצא ממול וקוראים לו הדווידקה. ואללה, לא מבין את הירושלמים.

יהודה עצבה

מאגתיים גרם ריבה

ז'ק פהן ידידי, שחקן סרטים בשחור-לבן ואחר-כך בצבע, סיפר לי איך השיג את המיומנות ללמוד טקסטים שהכשירו אותו להיות שחקן.

אמא שלי, מספר ז'ק, היתה שולחת אותי למכולת לקנות ריבה, כי זה היה האוכל העיקרי שלנו באותם ימים, עם הרבה לחם.

וכך היתה אומרת: לך למכולת של פהן, לא למכולת של אלברט, של פהן בפיינה, ותגיד לו קודם כל שלום אדון פהן, אמא מוסרת לך דרישת שלום, ואמא שואלת מה שלום אשתך, ותבקש שיתן לך מאגתיים גרם ריבה מהפחית הצהובה, לא הפחית בצבע פספ שעל-יד המשקל, ותגיד לו גם שאמא אומרת שיתחשב.

כך היה ז'ק הקטן הולך בדרך למכולת ומשגן את

זוג מוקסינים לתיקון. אומר לעצמו טוויטו: לפני עשרים שנה מסרתי אותם לתיקון ושכחתי לקחת אותם. באמת, עכשיו אלך לסנדלר, אולי אקבל את המוקסינים.

הולך לסנדלר ואומר לו: מסרתי לך זוג מוקסינים לתיקון, הנה הפתק. הסנדלר לוקח את הפתק, מסתכל בו ואומר: רגע אחד. ניגש לארון אחורי, מחפש ומוצא את המוקסינים. טוויטו מתפלא, רוצה לקחת אותם. רק רגע, אומר לו הסנדלר, עוד לא תיקנתי, תבוא מחר: **יעקב בהט**

הסייד ממא שער

בשכונה שלנו היה סייד מומקה. קראנו לו 'דער קלעכר פון מאה שער'. בכל שנה אבא שלי היה מזמין אותו לסייד את הדירה, שהיתה כולה

חדר אחד לשש נפשות. הסייד היה נכנס, מסתכל בחדר ואומר לאבא שלי: לא, השנה אתה לא צריך סייד. כך זה היה נמשך מדי שנה בשנה. ממה הפן אדם הזה חי, אלוקים יודע.

שלום באגד

קוראים לגזרים

אבא שלי, משה באגד, היה מוכר יין פחנות שלו בשכונת גאולה, מול ישיבת חיי עולם. זו לא היתה רק חנות, זה היה פרלמנט. פי כל תושבי צפניה ותושבי פרם אברהם היו באים לשם. אבא שלי היה היחיד שהיה

מקבל את עיתון "הבוקר". מאחר שפל תלמידי ישיבת חברון היו באים לקרוא, היו לוקחים את העיתון וחותכים אותו לשמונה חלקים, ובכל צד עמדו ארבעה בחורי ישיבה וקראו.

שלום באגד

המשך - בעמוד הבא, עמ' 12

פתיתי סבון עד שהפל רותח ומהביל.

מי שלא ראה אם עבריייה שולח מתוך דוד כביסה לזהט את הסדינים הלוהטים בעזרת מפרוך - לא יודע מה היתה העבודה של האירישע מאמע שלנו. עכשיו הגיע הזמן לשפשף ולכבס את הכביסה בעזרת הסבון הנבלוסי הגדול, המכונה סבון עץ הזית.

משפשפים ומנקים ומוסיפים את הפחול-כביסה. הפחול-כביסה משמש לניקוי ולהלבנה ועושה שהצהוב יהיה לבן.

גומרים לכבס. השעה כבר די מאוחרת. גם מכונת הכביסה האנושית עייפה, ובני הבית צריכים לאכול. שמים על הפרימוס סיר מרק עדשים, המרק המקובל ביום כביסה, ובינתיים, כשהמרק מתבשל, מעבירים את הכביסה לייבוש. היו חוטים שנמתחו בין שתי מרפסות עם גלגל הנעה. חוט כפול הוביל את הכביסה, שנעצצה לחבל במקלות כביסה. והיו גם חוטים בחצרות, חבלים שנמתחו בין העצים או בין שני מוטות.

ביום כביסה היה צריך לפלס דרך בין הכבסים. על-פי חבלי הכביסה היה אפשר לדעת הכל על המשפחה: כמה נפשות יש, באילו גילים, האם הם דתיים או חילונים, אשכנזים או ספרדים, עשירים או עניים.

יהודה עצמה

תבוא מחר!

בירושלים מנקים את האבק פעם בשנה בערך, וגם אז מעבירים אותו ממקום למקום. טוויטו הירושלמי היה יושב שנים במקומו ולא מנסה להזיז את האבק. אבל יום אחד לפני ראש השנה החליט שצריך לעשות סדר, הלך ופתח מגרות והוציא וניקה אבק. באחת המגרות מצא פתק מהסנדלר שלו. זה היה פתק ישן, בן עשרים שנה, המאשר שמסר

הטקסט: ללכת למכולת של כהן, לא למכולת של אלברט. להגיד לאדון כהן שלום, להגיד לו דרישת שלום מאמא, ואמא שואלת מה שלום אשתו; ולבקש מאאתיים גרם ריבה מהפחית הצהובה, והעיקר לא לשכוח להגיד לו שיתחשב.

וכשהיה אדון כהן שומע את הטקסט של ז'ק הקטן, היה לוקח פיסת עיתון בארשת של חשיבות, מניח על המשקל, לוקח כף מתכת גדולה, ניגש אל הפחית הצהובה, מוציא מתוכה ערמת ריבה, מניח אותה על העיתון ושוקל בדיוק מאאתיים גרם, ואחר-כך פונה לז'ק הקטן, מוסיף ריבה למשקל ואומר לו: תגיד לאמא שהתחשבת.

ז'ק, כולו מלא אושר מהשלמת המשימה, רץ בחזרה הביתה ומוסר לאמא את הריבה בעיתון, ואמא אומרת: נו, היה בסדר?

וז'ק משיב: כן, אמא, אדון כהן מוסר לך שלום ואומר שהתחשב. אמא פותחת את העיתון ומעבירה את הריבה לצנצנת זכוכית בכף גדולה. היא מגרדת טוב טוב את העיתון, כך שלא תישאר עליו אפילו טיפה אחת של ריבה.

יהודה עצמה

יום כביסה

בירושלים יש סדר: ביום ראשון אוכלים את השאריה של האוכל משבת; ביום שני מתארגנים ליום שלישי; ביום שלישי קונים דג לשבת; יום רביעי הוא יום הכביסה, פי ביום רביעי נבראו המאורות ומובטח שתהיה בו שמש לייבוש הכבסים.

מכינים מים בגיגיות, אוספים ומרכוזים את הכביסה, דואגים לחומרי הכביסה, שמים את הכביסה בדוד הגדול המלא מים, שמתחתיו הפרימוס. מדליקים את הפרימוס: שמים ספירט כחול, מבעירים, הראש מתחמם, מכניסים לחץ אוויר, ואז פורץ סילון נפט דק ברעש גדול, הלהבה האדומה הופכת אחרי כמה דקות ללהבה כחולה לוהטת. הכביסה מתבשלת בדוד עם

